

01/07

**Concert de la Festa
o Misteri d'Elx**

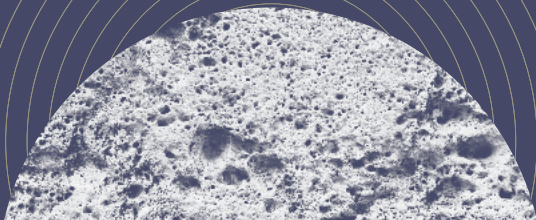
Capella del Misteri d'Elx

José Antonio Román Marcos,
Mestre de Capella

22.30 h

Centre Cultural la Nau
c/ Universitat, 2

S E R E A E S
2 0 1 7

CONCERT DE LA FESTA O MISTERI D'ELX

MONUMENT NACIONAL

PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL DE LA HUMANITAT

La *Festa o Misteri d'Elx* és una representació d'arrels medievals, dividida en dues parts, que se celebra cada any els dies 14 i 15 d'agost, a l'interior de la basílica de Santa Maria de la ciutat d'Elx. Recrea la mort, l'assumpció i la coronació de la Mare de Déu i presenta nombrosos aspectes artístics i històrics dignes de consideració. És l'única obra del seu gènere que s'ha representat ininterrompudament fins a l'actualitat gràcies a un privilegi del papa Urbà VIII (1632), que va permetre mantenir-la viva malgrat les prohibicions del concili de Trento. Es tracta d'una mostra única i excepcional del teatre medieval, com va reconèixer la UNESCO en proclamar-la obra mestra del patrimoni oral i immaterial de la humanitat en 2001.

No ha pogut datar-se amb exactitud i sobre el seu naixement hi ha algunes tradicions. Una d'elles vincula la seua creació amb la conquesta de l'Elx musulmà per les tropes de Jaume I d'Aragó en 1265. Una altra relaciona l'obra amb l'aparició o *vinguda* de la imatge de la Mare de Déu il·licitana en 1370, de manera que la consuetud o guió de la representació es va trobar al costat de la figura de la patrona d'Elx, apareguda miraculosament.

Les recerques dels últims temps, tant sobre el Misteri d'Elx com sobre el teatre medieval europeu, en general, proposen la segona meitat del segle XV –etapa en la qual es detecta un auge del teatre de temàtica assumpcionista– com l'època més probable del seu origen.

L'acció dramàtica està basada en els relats tradicionals sobre l'assumpció de Maria que es van transmetre de manera oral des dels primers anys del cristianisme i que a partir del segle IV es van recopilar en els anomenats *Apòcrifs assumpcionistes*. Tals apòcrifs es van refondre en el segle XIII en la *Llegenda àuria* de Jacopo da Varazze, que va tenir una gran difusió per tota l'Europa medieval i que va ser el precedent directe dels versos valencians del drama il·licità.

La *Festa* té aspectes que criden poderosament l'atenció, com la complexa trama que permet les intervencions

dels personatges celestials des de la cúpula de l'església. Però, sens dubte, la seua faceta artística més notable és la musical. El drama il·licità és totalment cantat i conté melodies que, segons l'opinió dels experts, procedeixen de diverses èpoques. Hi ha cants de clara ascendència medieval, hi ha un interessant apartat renaixentista i fins i tot s'hi detecten adorns i afegits de l'època barroca i encara posteriors. No obstant això, la seua unitat musical és extraordinària, com han posat de manifest els especialistes.

Quan els òrgans rectors de la *Festa* o *Misteri d'Elx* van acceptar la possibilitat que la seua Capella de Música, en molt comptades i significatives ocasions, poguera donar un concert basat en una selecció de les peces que componen la representació, van determinar que aquest hauria de donar-se sense el moviment vertical dels aparells aeris. Amb una selecció dels principals cants del programa en el mateix ordre que segueix el drama sacre i amb el suport d'imatges que en feren més comprensible el desenvolupament.

Primerament actua Maria, xiquet que figura ser la Mare de Déu; després, l'àngel que anuncia la seua mort; de seguida, un grup d'apòstols, el *ternari*, que formen tres deixebles que coincideixen quan van a la trobada de Maria. Queda per a la rematada el conjunt d'apòstols i jueus que s'encarreguen de soterrar la Verge en el seu trànsit. I com a final, un cor d'àngels, l'araceli, que puja als cels la Mare de Déu. Entra sant Tomás, l'apòstol incrèdul, mentre Maria ascendeix. I arriba el moment majestuós en què se celebra, amb goig excels, l'enlluernador triomf de la coronació de la Mare de Déu per la Santíssima Trinitat. Aquest és un instant que, si no s'ha viscut l'acció dramàtica, és difícil de comprendre, però que pot endevinar-se a través de la tensió de la música.

El Patronat del Misteri d'Elx considera aquest concert com una invitació, senzilla, però sincera, per a presenciar la *Festa*, ja amb tots els seus elements escènics i populars, a la basílica de Santa Maria d'Elx.

GUIA DEL CONCERT

PRIMERA JORNADA O VESPRA

I PLOR DE MARIA

La primera jornada o *Vespra* del Misteri d'Elx, que té lloc la vesprada del 14 d'agost, festivitat de la dormició de Maria, s'inicia després del cant de les vespres de l'assumpció. La Mare de Déu, representada per un xiquet de poca edat, és assistida per un petit seguici que formen Maria Salomé i Maria Jacobea –les seues germanes– i sis àngels que en la *Festa* ajuden la Mare de Déu amb les vestidures. Tots aquests personatges estan interpretats per xiquets, ja que l'origen litúrgic del Misteri impedeix la participació de les dones. La Mare de Crist avança lentament fins a l'escenari, que és la seua casa de Jerusalem, i fa oració als llocs de la passió del seu fill: l'hort de Getsemaní, la muntanya del Calvari i el sant sepulcre, en un *viacrucis* inicial. A més demana ajuda a les seues companyes mitjançant un cant l'origen del qual cal buscar en el repertori medieval gregorià.

*Germanes mies, jo voldria
fer certa petició aquest dia:
prec-vos no em vullau deixar
puix tant me mostrau amar.*

Els membres del seguici marià li responen amb un altre cant en el qual manifesten la seua absoluta fidelitat i estima.

*Verge i Mare de Déu,
on Vós voldreu anar
vos irem a acompanyar.*

Maria, que ha arribat al final dels seus dies, manifesta els seus enormes desitjos de reunir-se amb el seu fill.

*Ai, trista vida corporal!
Oh, món cruel, tan desigual!
Trista de mi! Jo que faré?
Lo meu car Fill, quan lo veuré ?*

II NÚVOL O MANGRANA

Es presenta un àngel representat també per un xiquet. En el Misteri descendeix des del cel, figurat en la cúpula

de l'església, gràcies a un aparell escènic d'arrels medievals, que simula un núvol i que és conegut popularment amb el nom de *mangrana*, accionat per mitjà d'una complexa tramoia manual. L'àngel, que anuncia a la Mare de Déu la seua propera mort, porta a les mans un present de Crist a la seua Mare: una palma daurada, fulla de la palmera existent al paradís des que –segons els apòcrifs de la infància de Jesús– va acollir la sagrada família en la fugida a Egipte i que ara ha de servir de protecció a Maria en la seua mort. A continuació es reproduïx íntegre el text de l'àngel, encara que únicament s'interpreten els dos primers versos, ja que la melodia original, del repertori medieval popular, s'ha anat adornant al llarg dels segles amb nombrosos melismes, de manera que és difícil reconèixer-ne els precedents directes.

*Déu vos salve Verge imperial,
Mare del Rei celestial,
jo us port saluts e salvament
del vostre Fill omnipotent.
Lo vostre Fill qui tant amau
i ab gran goig lo desitjau,
Ell vos espera ab gran amor per
ensalçar-vos en honor.
E diu que al terç jorn, sens dubtar,
Ell ab sí us vol apel·lar
alt en lo Regne Celestial
per Regina angelical.
E mana'm que us la portàs
aquesta palma i us la donàs
que us la façau davant portar
quan vos porten a soterrar.*

III SANT JOAN

La Mare de Déu manifesta a l'àngel que abans de morir desitja veure per última vegada els apòstols, dispersos pel món en la seua labor evangelitzadora. Transportats per una misteriosa força, els deixebles de Jesús es veuen congregats a casa de Maria. El primer a arribar-hi és sant Joan, que saluda la seua Mare amb un cant que deriva de la seqüència *Victimæ paschali laudes* (segle XI), himne pertanyent a la missa de Pasqua.

*Saluts, honor e salvament
sia a Vós, Mare excel·lent
e lo Senyor, qui és del tro,
vos done consolació.*

La Mare de Déu lliura la palma al deixeble estimat perquè la porte davant del seu fèretre i la protegisca del maligne. Sant Joan convoca els restants apòstols.

*Oh, Apòstols e germans meus!
Veniu, plorem ab tristes veus,
car hui perdem tot nostre bé,
lo clar govern de nostra fe.*

IV SANT PERE

Entra l'apòstol sant Pere, que en la Festa porta les claus simbòliques del paradís. Aquest personatge, recordant l'origen litúrgic de l'obra, és representat sempre per un sacerdot. El seu caràcter eclesial es posa de manifest en el Misteri quan, per presidir l'enterrament de la Verge, canvia la seua vestidura apostòlica per ornaments litúrgics: alba, estola i capa pluvial de color blanc. Saluda Maria amb la citada melodia de la seqüència *Victimæ paschali laudes*.

*Verge humil, flor d'honor,
Mare del nostre Redemptor.
Saluts, honor e salvament
vos done Déu omnipotent.*

V TERNARI

Els restants apòstols, excepció feta de sant Tomàs, que no ho farà fins al final del drama, van arribant al costat de Maria. Un d'ells és el mestre de capella o director musical, que, caracteritzat com un cantor més, dirigeix les corals dissimuladament. Sant Jaume, vestit de pelegrí, i altres dos apòstols se saluden en l'encreuament de tres camins que en el Misteri se simula en accedir per tres portes diferents del temple. Entonen una de les peces musicals més destacades de les que s'incorporen a l'obra en la reforma polifònica del segle XVI: el *ternari*, en la qual mostren la seua sorpresa per veure's inesperadament reunits.

*Oh, poder de l' Alt Imperi,
Senyor de tots los creats!
Cert és aquest gran misteri
ser ací tots ajustats.
De les parts d'ací estranyes som
venguts molt prestament,*

*passant viles i muntanyes
en menys temps d'un moment.
Ab gran goig, sens impropri,
som ací en breu portats.
Cert és aquest gran misteri
ser ací tots ajustats.
De les parts d'ací estranyes
som venguts molt prestament,
passant viles i muntanyes
en menys temps d'un moment*

VI DORMICIÓ

Reunits els apòstols, entonen un cant de salutació a Maria amb versos valencians i llatins, que en la Festa acompanyen amb reverències segons un cerimonial que conserven algunes comunitats monacals.

*Salve Regina, princesa,
Mater Regi angelorum,
advocata peccatorum,
consolatrix afflictorum.
L'omnipotent Déu, Fill vostre,
per nostra consolació,
fa la tal congregació,
en lo sant conspecte vostre.
Vós, molt pura e defesa,
reatus patrum nostrorum,
advocata peccatorum,
consolatrix afflictorum.*

En el Misteri, els apòstols intenten ocultar a la vista del públic l'instant en què, mitjançant una enginyosa trama col·locada sota el jaç, desapareix el xiquet que interpreta Maria i emergeix i s'incorpora a la representació la imatge de la Mare de Déu de l'Assumpció, patrona d'Elx, amb la cara coberta per una mascareta mortuòria. Després de la dormició de la Verge, els apòstols entonen un adolorit cant en el qual expressen la seua esperança en la futura resurrecció.

*Oh, cos sant glorificat
de la Verge santa i pura,
hui seràs tu sepultat
i reinaràs en l'altura.*

SEGONA JORNADA O FESTA

VII INVITACIÓ A LES MARIES

La segona jornada del Misteri d'Elx, celebrada en la vesprada del 15 d'agost, festivitat de l'assumpció de Maria als cels en cos i ànima, també comença després del cant de les solemnes vespres. Tres dels apòstols decideixen apropar-se al seguici marià per convidar-los a participar en el sepeli de la Mare de Déu. El cant, per la seua senzillesa, es pot datar en la fi del segle XV.

*Par-nos, germans, devem anar
a les Maries pregar
devotament vullen venir
per a la Verge sepelir.*

Els deixebles s'adrecen a les Maries, companyes de la Mare de Déu, mitjançant una composició atribuïda a Ginés Pérez de la Parra (1548-1600), mestre de capella de la seu de València i canonge de la d'Oriola.

*A vosaltres venim pregar
que ensems anem a soterrar
la Mare de Déu gloriós,
puix tant de bé ha fet per nós.
E anem tots,
ab amor i alegria,
per amor del Redemptor
e de la Verge Maria.*

VIII SEPELI

Un cant laudatori que posa de manifest la missió d'intercessió de la Mare de Déu inicia els preparatius del seu enterrament. Aquest cant s'atribueix a un compositor que es diu de cognom Ribera, el qual, segons les últimes aportacions, es pot identificar com Bernardino de Ribera, nascut a Xàtiva cap a 1520 i mestre de capella a Lorca, Àvila, Toledo i Múrcia. Tanmateix, aquesta melodia és un *confractum* de la composició profana *No quiero que me consienta*, de Juan del Encina (1468-1529).

*Flor de virginal bellesa,
temple d'humilitat
on la Santa Trinitat*

*fon enclosa e contesa.
Pregam-vos, cos molt sagrat,
que de nostra parentat
vos acord tota vegada
quan sereu als cels pujada.*

A continuació canten en *tonus peregrinus* els primers versicles del psalm 114 (113A), propi del ritual litúrgic d'exèquies, amb el qual, en el Misteri d'Elx, s'acompanya la processó-soterrar de Mare de Déu.

*In exitu Israel d'Ægipto
Domus Jacob de populo barbaro,
facta est Judea sanctificatio eius,
Israel potestas eius.
Mare vidit, et fugit:
Jordanis conversus est retrorsum.
Montes exsultaverunt ut arietes:
et colles sicut agni ovium.*

IX JUEUS

Atrets pels càntics, uns jueus guiats pel gran rabí apareixen amb ànim d'evitar que es proclame la resurrecció de Maria. La seua entrada tumultuosa recorda l'escena del Misteri en la qual els apòstols i els jueus lluiten per la possessió del cos de la Mare de Déu. El gran rabí inicia el cant, atribuït al citat Ribera.

*Oh, Déu Adonai
qui formis natura,
ajuda'ns Saddai
saviesa pura!
Som nós penedits
de tot nostre cor.
Pregam-te, Senyor,
nos vulles guarir.
Tal miracle mai
no féu creatura.
Ajudan'ns, sant Pere,
qui tens la procura!*

X CONVERSIÓ I BATEIG

Els apòstols, reconeixent la sinceritat del penediment dels jueus, els demanen que manifesten la seua fe en la virginitat de Maria mitjançant una composició d'una

senzillesa que permet datar-la en els últims anys del segle XV.

*Prohòmens jueus, si tots creeu
que la Mare del Fill de Déu
tostemps fon verge, sens dubtar,
ans e après d'infantar.
Pura fon e sens pecat
la Mare de Déu glorificat,
advocada dels pecadors,
creent açò guarireu tots.*

Els jueus, convertits, manifesten la seua creença que Maria és la Mare de Déu, al mateix temps que demanen ser batejats. El seu cant després del baptisme, atribuït al mateix Ribera, és un *contrafactum* de la nadala *Quedaos, adióos*, de Pedro Escobar (ca. 1465-d. 1535), que recull el *Cancionero Musical de Palacio*.

*Nosaltres tots creem
que és la Mare del Fill de Déu.
Batejau-nos tots en breu,
que en tal fe viure volem.
Cantem, senyors!
Que cantarem?
Ab clamors, façam gràcies i llaors
a la humil Mare de Déu.
A ella devem servir
tot lo temps de nostra vida,
puix sa bondat infinida
nos vullgué així guarir.
Doncs cantem tots,
tots la lloem!
Ab clamors, façam gràcies i llaors
a la humil Mare de Déu.*

Tots junts donen sepultura al cos de Maria. Per fer-ho entonen un cant compost per Lluís Vic, mestre de capella de l'església de Santa María d'Elx entre 1532 i 1594.

*Ans d'entrar en sepultura
aquest cos glorificat
de la Verge santa i pura,
adorem-lo de bon grat.
Contemplant la tal figura,
ab contricció i dolor,
de la Verge santa i pura
en servei del Creador.
Respectant la tal figura,*

*ser de tanta majestat,
de la Verge santa i pura,
adorem-lo de bon grat.*

XI ASSUMPCIÓ

Un cor format per dos adults i dos xiquets figuren ser els àngels de l'araceli, un aparell aeri d'origen medieval inspirat en la visió de la sibil·la i l'emperador, que en el Misteri d'Elx eleva al cel de la cúpula del temple el cos ressuscitat de Maria. Tots els cants de l'obra s'interpreten a *cappella*, si bé en determinats moments intervé l'òrgan de l'església. L'araceli és l'únic cor que s'acompanya amb instruments musicals, una guitarra i una arpa. L'adorn successiu d'aquest cant, atribuïble a l'escola de Ginés Pérez, fa que únicament s'interprete la primera quarteta, encara que reproduïm el text íntegre segons figura en la consuetat o llibret de la Festa de 1625.

*Esposa e Mare de Déu
a nós, àngels, seguireu.
Seureu en cadira real
en lo regne celestial.
Car, puix en Vós reposa
Aquell qui cel e món crea,
deveu haver exalçament
e corona molt excel·lent.
Apòstols e amics de Déu,
pendreu aquest cos sagrat
e portau-lo a Josafat
on vol sia sepultat.*

XII SANT TOMÁS

Entra sant Tomás, l'últim dels apòstols que faltava per arribar. Prega a Maria que perdone la seua tardança, motivada pel lloc llunyà on estava predicant, les Índies orientals. El seu cant sembla inspirar-se en l'himne gregorià *Sanctorum meritis inclyta gaudia*.

*Oh, bé és fort desventura,
de mi trist, desaconsolat,
que no em sia ací trobat
en esta santa sepultura!*

*Prec-vos, Verge excel·lent,
Mare de Déu omnipotent.
Vós m'hajau per excusat,
que les Índies m'han ocupat.*

XIII CORONACIÓ

La Santíssima Trinitat és representada per un sacerdot que figura que es Déu pare, i dos xiquets com Jesucrist i l'Esperit Sant. En el Misteri descendeixen en un artefacte escènic similar a l'araceli, encara que de menors dimensions, que es la *coronació*. Saluden Maria en la seua assumpció i la coronen com a reina de tota la creació abans de la seua entrada en el cel.

*Vós siau ben arribada
a reinat eternalment,
on tantost, de continent,
per Nós sereu coronada.*

Apòstols i jueus, emocionats davant l'escena que acaben de contemplar, entonen un cant d'acció de gràcies.

Gloria Patri et Filio
et Spiritui Sancto.
Sicut erat in principio
et nunc et semper
et in sæcula sæculorum.
Amen.

CAPELLA DEL MISTERI D'ELX

Adsuar Cortés, Francisco
Agulló Antón, José María
Agulló Esclapez, José Francisco
Agulló Esclapez, Javier
Andreu Rocamora, Antonio
Antón Díez, Luis
Antón Latour, Luis
Brotóns González, Ramón José
Caballero García, Antonio
Caballero Guillén, Alejandro
Caballero Guillén, Javier
Castell Alacid, Francisco José
Castillo González, Carlos
Cecilia García, Ginés
Cotes Motos, Salvador
Cremades García, Vicente José
Cuenca del Castillo, Juan Manuel
Espinosa Cerdà, Antonio
Esteve Hernández, Antonio
Fernández López, Juan Francisco
Fernández Martínez, Germán
Fernández Martínez, Samuel Alejandro
Férriz Martínez, Bernardo
García Marchena, Fernando
Gómez Gutiérrez, Luis
Guilabert Antón, José
Guinot Pascual, José Manuel
Guinot Pascual, Salvador
Hernández Carrillo, Antonio Simón
Hernández Samaniego, Juan José
Ibáñez Durá, Ramón

López Gras, José Pedro
López Peco, Lliberto Ignacio
López Salinas, Iván
Maestre Moreno, Luis Alberto
Martín de la Sierra Marchena, Daniel
Martín de la Sierra Marchena, Zoilo
Martín de la Serra Molina, Zoilo
Martínez Ruíz, José Luis
Mas García, Juan Carlos
Mira Quiles, Santiago
Muñoz Salto, Juan Ángel
Navarro Pérez, Álvaro
Orts Pozo, Antonio
Pascual Mollá, Vicente
Pastor Garví, José Juan
Penalva Bernabéu, Vicente
Pérez Clement, Alejandro
Piñol Peral, José Javier
Prats Rico, Rafael
Romero Centurión, Juan Carlos
Ruiz Torres, Jose
Sáez Pérez, Manuel
Sánchez Moreno, Carlos Javier
Serrano Cerdà, David
Soler Martínez, José
Soto Vicente, José
Tarancón Amorós, Pedro
Urbán Ruíz, Ignacio
Valero Amat, Pascual
Vilella Soriano, Alberto
Vives Mira, Antonio

ESCOLANIA DEL MISTERI D'ELX

Agulló Cruz, David
Costa Bonet, Juan
Espinosa Botella, Antonio José
Gómez Antón, Eduardo
Gómez Sánchez, Claudio
González Berenguer, Pau

Hernández Dolón, Pablo
Joosten Montoya, Francisco
Matarredona Pérez, Mathias Manel
Pacheco Antón, Marcos
Penalva Tendero, Adrián
Zapata Molina, Pablo

DIRECTOR DE L'ESCOLANIA I ORGANISTA

Francisco Javier González Valero

MESTRE DE CERIMÒNIES

Antonio Antón Latour

MESTRE DE CAPELLA

José Antonio Román Marcos

CENTRE CULTURAL LA NAU

c/ Universitat, 2. 46003 - València
Entrada PVP. 3€. 22.30 h.

Dissabte 24/06 i Diumenge 25/06
**Ballets *Les biches* (F. Poulenc)
i *Parade* (E. Satie)**

Alumnes del Conservatori
Superior de Dansa de València
Cor Ad Libitum de
l'EC Quart de Poblet
Orquestra Filharmònica
de la Universitat de València
Escenografia, vestuari
i audiovisuals: alumnes de l'EASD
Imatge personal: alumnes
de l'IES El Cabanyal
Maribel Bayona, direcció artística
Hilari Garcia Gázquez,
direcció musical

Dilluns 26/06

Cor de la Generalitat Valenciana
M Francisco Hervás, piano
Jordi Blanch, director
Música d'homes amb veu de dona

Dimarts 27/06

Capella de Ministrers
Carles Magraner, director
La ruta de la seda

Dimecres 28/06

Paloma Chiner, soprano
Marina Rodríguez Cusí,
mezzosoprano
Albert Montserrat, tenor
Lluís Sintès, baríton
Paula Tamarit, piano
Orfeo Universitari de València
Francesc Valldecabres, director
Stabat Mater (1876)
d'A. Dvorák *Lacrimae* de F. Coll

Dijous 29/06

Orquestra de València
Àngel Figols, narrador
Albert González Cardós, director
A benefici de l'AECC València

Divendres 30/06

Amancio Prada
*Sonetos del amor oscuro,
canciones y gacelas
de Federico Garcia Lorca*

Dissabte 01/07

Capella del Misteri d'Elx
José Antonio Román Marcos,
mestre de Capella
Descobrint el Misteri d'Elx
Entrada lliure. 21.00 h

Dijous 06/07

**Associació de músics i balladors
del Corpus de València**
Dances del Corpus

PLAÇA DEL PATRIARCA

Entrada lliure. 21.30 h.

Divendres 07/07

**Colla de dolçainers i tabalaters
La Socarrà**
**Colla de dolçaines i percussió de
la Universitat de València**
Pere Molina i González, director

Dissabte 08/07

**Societat Musical Santa Maria
Magdalena de Novelda**
Juan José Cuenca Antón, director

Diumenge 09/07

Jonatan Penalba
De soca-rel

Venda anticipada d'entrades a partir del 12 de juny de 2017,
en www.latenda.es/entrades o al Centre Cultural La Nau.